

Ítúnguaq, en historie om en åndemaner, og Qipissuk fra Tugssâq

Af Poul Hansen (Nukâraq)

Ved Regitze Margrethe Søby

Så og sige hele Upernavik-distriktet har en fælles sagnskat, og der findes en mængde fortællinger fra tiden omkring distriktets kolonisation i overgangsperioden fra hedenskab til kristendom, d.v.s. kulturmødet i 1800-tallet.

Om situationen i Upernavik-distriktet i midten af det forrige århundrede skrev Rink i 1857:

»De indfødte staae her i det Hele endnu meest paa det oprindelige Standpunkt og vise meget lidt Tilnærmelse til de Danske, men hænge endnu ganske ved det frie ubundne Jagtliv. — — — Her træffer man ogsaa endnu de fleste ægte eskimoiske Physiognomier; der var endnu i 1848 et Par Hedninger i Distriktet, og selv de døbte drive endnu hist og her deres gamle overtroiske Ceremonier og Aandebesværgelser, ligesom der i dette Distrikt har fundet Mord Sted, der havde deres væsentligste Grund i Overtroen.«

Den danske missionær Christian Christensen Østergaard, der virkede i Upernavik fra 1833 til 1841, fandt forholdene meget ugunstige for missionen. Det fremgår tydeligt af hans beretninger,

således om grønlandernes forhold til kristendommen: »Forresten synes Daab og Alt hvad der hører til Christendommen kun at gjelde for dem som en Overtro, blot under en anden Form end den Hedenske. Saaledes rive de et Blad af en Bog, ligegyldig hvilken, lægge den i deres Kajak som Amulet, der skal skaffe dem Lykke til Fangsten, istedet for de hedenske o.s.v. Derfor ansee de Daaben som et Præservativ for Sygdom og andre Ulykker; derfor troe de som er beladte med et eller andet Onde, at blive det qvit, naar de kun kunde blive døbt, — — —.«

Mange af *Nukâraqs* sagn foregår i og omkring *Augpilagtoq*. Denne bygd ligger på nordsiden af en temmelig stor ø 23 km nordøst for *Upernavik*. Før i tiden fandtes der flere små bopladser i nærheden af *Augpilagtoq*.

Meget træffende skrev Rink i 1870 om de grønlandske sagns samfundsmæssige betydning: »Her er da først at bemærke, at Sagnet her ikke er Digtning alene, men indeslutter i sig hele Folkets aandelige Ejendom, altsaa ogsaa Historie, Vedtægt eller Lov samt Troeslær-

domme og saaledes bliver et vigtigt Hjælpemiddel til gennem Slægterne at bevare al slags Kundskab i det hele.»

Den følgende fortælling drejer sig om en åndemaner, *Ítúnguaq*, der levede og virkede i det forrige århundrede. Han var gift med en søster til *Nukáraqs* oldemoder, *Áipartá*. Hun blev døbt i 1841 og fik navnet *Louise Sofie*.

Og nu til historierne.

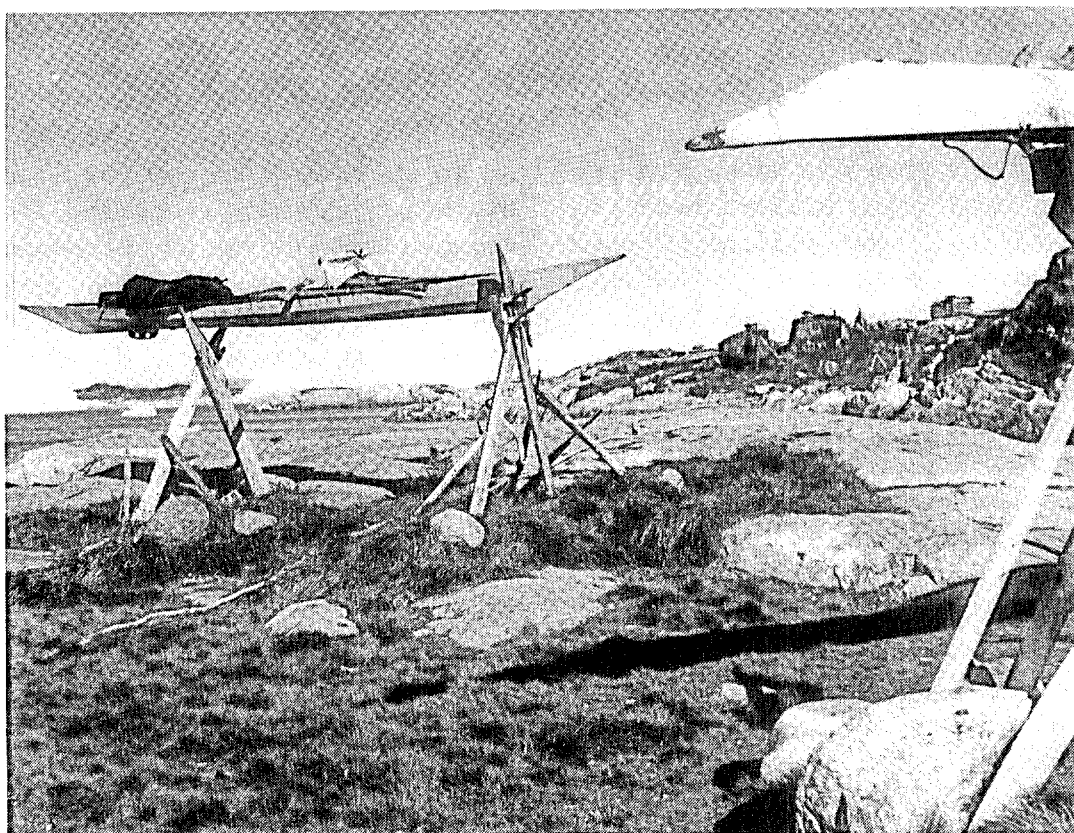
Ítúnguaq

Det fortælles, at *Ítúnguaq* først havde boplads i *Savérneq*. Han havde tre sønner. Da sønnerne nærmede sig voksenalderen og kom hjem fra deres fangstture, plejede han blot at tage sig af byttet uden selv at tage ud på fangst. *Ítúnguaq* var en fremragende åndemaner, og når folk om aftenen havde lyst til lidt løjer, bad hans sønner ham ofte om at skræmme dem i skikkelse af en *qivítog*; men han ville aldrig. Da han imidlertid elskede sin ældste søn særlig højt, plejede de andre brødre at opfordre denne til at bede deres fader om at optræde. Faderen kunne nemlig ikke få sig til at lade sin ældste søn gå med uforrettet sag. Som det forholdt sig, bad sønnen faderen om at gøre løjer, og faderen begyndte så at optræde som *qivítog*.

Ítúnguaq havde for skik at optræde iført følgende klæder: Kamikker uden strømper og en kvindepels af sælskind. Iklædt således plejede han at sige til de folk, han ville skræmme: »Når jeg har lukket yderdøren, må I følge efter mig.« Så snart han havde lukket døren, fulgte folk med det samme efter ham. Når de så kom udenfor, var han allerede forsvundet. Idet de skulle løbe rundt om

huset, havde han allerede slået alarm fra det sted oven for huset, hvor han plejede at skræmme folk. Nu var han ved at gøre dem bange. Hans ældste søn blev først rigtig glad, når faderen begyndte at kredse om noget urin, for så optrådte han som åndemaner. Når *Ítúnguaq* var nået så vidt, gik han ind i huset, skønt folk derude lød vældig oprømte. Tænk, det skyldtes, at hans hjælpeånder brugte at skræmme folk sammen med ham, hver gang han optrådte som åndemaner. Medens alt dette stod på, pegede folk mod vinduet, hvor hele *Ítúnguaq's* ansigt kom til syne i kighullet. Lidt efter lidt tabte de det af syne, og til sidst forsvandt det helt.

Man fortæller, at de efter denne begivenhed flyttede til *Inugsugárssuk*, da *Minalâq's* kone blev sindssyg. Alligevel sad *Ítúnguaq's* lillesøster alene tilbage i et hus i *Qaersukavsait*. Tænk, da folk i *Augpilagtoq* mente, at hun var en heks, tog de af sted for at slå hende ihjel. På det tidspunkt var *Ítúnguaq* taget til *Augpilagtoq* til fods for at handle. Men inden han nåede frem, var drabsmændene allerede taget af sted. Da *Ítúnguaq* ved ankomsten til *Augpilagtoq* hørte, hvad der var sket, var der forskelligt, han måtte gøre. Han måtte først i butikken og foretage sine indkøb. Alt imens bød folk ham endvidere på kaffe, så han måtte lige drikke kaffe, inden han tog af sted, og endnu med sukkeret i munden nåede han frem til *Inugsugárssuk*. Han afleverede blot de indkøbte varer, og uden at gå ind i huset, begav han sig over land til *Qaersukavsait*. Det berettes, at han nåede frem til *Qaersukavsait* endnu med sukkeret i munden.

Augpilagtoq. Foto: Keld Hansen 1967.

Idet han ville kigge gennem kighullet i lillesøsterens hus, var *Augpilagtoq*-folkene først lige ankommet, og de sad stille for at få pusten. Hans stakkels lillesøster prøvede at lave en åbning i væggen bag briksen for at slippe ud dén vej. Han følte pludselig medlidenhed med hende og råbte:

»Lillesøster! Jeg er kommet!« Derpå skyndte han sig ind og hoppede fra husgangen hen midt på gulvet. Fungerende som åndemaner var han blevet vældig let, og nu sagde han til sin lillesøster: »Du skal ikke være bange. Mine hjælpeånder er også kommet.« Da det jo var almindeligt kendt, at han var en vældig

åndemaner, skyndte *Augpilagtoq*-folkene sig i samme øjeblik ud af huset og begav sig hjemover.

Ítúnguaq tilbragte natten hos sin lillesøster og tog først hjem den følgende dag. Da han skulle begive sig på vej, sagde han til hende: »Du skal ikke være bekymret. Mine hjælpeånder vil holde øje med dig.« Og så drog han af sted hjemover.

Begge de to søskende afgik først ved døden, da de var blevet meget gamle; men *Ítúnguaq's* evne som åndemaner blev ikke overgået af nogen i *Augpilagtoq* og omegn, fordi han havde så stærke hjælpeånder.

Qipissuk fra Tugssâq

En enke havde en søn i Tugssâq, hvor han var gift. Men hans kone var ufrugtbær.

Eftersom hun ikke kunne blive gravid, hadede svigermoderen hende, og for at skade hende tog hun en knogle fra en af sælens bagluffer for ved hjælp af denne at gøre hende gravid, altså ved hekseri. Nu blev hendes svigerdatter endelig svanger.

Men da tiden nærmede sig, da hun skulle til at føde, kom fødselshjælpersken for at hjælpe hende. Se, det viste sig nu, at svigermoderen ved hjælp af en sælknogle havde gjort hende svanger med en hund, og da denne stak hovedet ud af moderens vagina, kom den til at bide fødselshjælpersken i hænderne. Derpå ville den helt ud af moderen, men den kunne ikke, fordi bagbenene sad fast inde i hende. Nu løb den omkring i alle retninger, slæbende sin mor efter sig, og den fortærede alle de mennesker, den kunne få tag i. Da den begyndte på dette, flygtede alle beboerne i en fart fra Tugssâq til Qârmánaq, mændene i kajak og kvinderne i konebåd. De folk, der ikke nåede at flygte, blev alle fortæret af Qipissuk, som hunden hed.

Et stykke tid efter vendte nogle af de flygtende fra Tugssâq tilbage til deres boplads, dels for at undersøge, hvorledes det stod til dér, dels for at hente deres forråd. Men de kom ikke tilbage.

Derfor ville den berømte Taka, der aldrig frygtede noget, tage dertil for at undersøge, hvad der var sket med de folk, som ikke var vendt tilbage. Hans bopladsfæller advarede ham ganske vist kraftigt, fordi de andre ikke var kommet

tilbage, men de kunne ikke overtale Taka til at opgive sit forehavende.

Så tog han af sted til Tugssâq. Da han lagde til ved stranden i Tugssâq, fik han øje på en mængde kajakker, som var trukket et godt stykke op på land. Da han gik i land, ville han ikke på samme måde trække sin kajak så langt op, men han anbragte den helt nede ved strandkanten, og så begav han sig af sted op til husene. Han kom op til det første hus og kiggede ind, men den omtalte Qipissuk var der ikke, og da han ikke så den der, gav han sig til at undersøge alle husene. Han fik dog ikke øje på noget.

Så ville han bestige en fjældknold, hvorfra man plejede at holde udkig, men inden han var nået helt op, hørte han lige med ét en underlig lyd og så en kæmpehund komme hen imod sig fra Tugssâq's fjælde. Da al flugt var umulig, gik han bare videre. Hunden kom nu hen til ham, logrede rigtigt med halen, ja satte endog sine forpoter op på hans bryst. Mens han steg videre op til udsigtspunktet, var han klar over, at han ville blive ædt op. Men han lod som om, at han overhovedet ikke var bange for den. Da han begyndte nedstigningen, veg hunden ikke fra hans side. Derfor ville Taka benytte sig af en list. Han ville give det hele udseende af, at han søgte efter noget. Han gik atter op efter, idet han lod som om, han søgte efter noget, og hunden begyndte at forlade ham. Han holdt nu rigtigt øje med den og så, at den rendte afsted indover uden at kigge sig tilbage.

Taka befandt sig nu ikke ret langt fra udkigsfjældets top, og han vendte om og løb så hurtigt som muligt ned til sin

Nukâraq underviser sin 10-årige søn Kalâq i kajakroning. Foto: Regitze Margrethe Soby, sommeren 1965.

Nukâraq med tanden af en narhval, som han har fanget ved iskanten. Foto: Regitze Margrethe Soby, Navdlortog ved Savigsivik, sommeren 1982.

kajak, og netop i dette øjeblik kom hunden ned til stranden. Den stak sin ene forpote i vandet og slog med den anden til spidsen af kajakken, og den udstrakte forpote lignede præcis en menneskehånd. Men Taka undslap den ved at padle baglæns.

Således så den dristige Taka som den sidste den hævnlystne hund Qipissuk. Endnu lang tid efter befandt den sig dog på stedet.

Nukâraq.